

ارتباط محیط آموزشی و سطح آگاهی دانش آموزان از محیط زیست

فاطمه دوستی

چکیده

مقاله‌ی حاضر به بررسی یکی از راهکارهای حفاظت از محیط زیست، یعنی آموزش و ایجاد آگاهی، می‌پردازد. هدف این مقاله، نشان دادن نقش و رسالت خطیر وزارت آموزش و پرورش در آموزش حفظ و حراست از محیط زیست است. کودکان امروز، نسل آتی کشورمان را می‌سازند. با آموزش صحیح به آن‌ها می‌توان به توسعه‌ی پایدار رسید. در این مقاله که به روش مروری تهیه شده است، سعی بر آن شده تا به بررسی این مهم، یعنی آموزش و افزایش سطح آگاهی دانش آموزان در زمینه‌ی حفاظت از محیط زیست که منجر به توسعه‌ی پایدار خواهد شد، بپردازیم. فرجام این مقاله به بررسی اقدامات مؤثر به منظور آموزش حفاظت از محیط زیست و داشتن برنامه‌های جامع برای حفاظت از محیط زیست در نظام آموزشی ایران می‌پردازد و به پرورش معلمان با توانایی‌های بالا برای آموزش کودکان، تأکید می‌کند.

مقدمه

کره ی زمین از ابتدای پیدایش خود تا کنون حوادث زیست محیطی بسیاری را تجربه کرده که بخشی از آن منشأ طبیعی و بخش عمده ی دیگر منشأ انسانی داشته است. از میان این دو عامل ، رشد تخریب و آلودگی محیط زیست با منشأ انسانی می تواند حیات انسان و سایر گونه ها را به شدت در معرض تهدید قرار دهد. بخشی از این تخریب و آلودگی ها ناشی از عدم آگاهی و اطلاع عموم نسبت به مسائل زیست محیطی است. (قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲)

افزایش مشکلات و بحران های زیست محیطی در جهان از یک طرف و درک پیامد های بلند مدت موضوعات زیست محیطی در زندگی انسان ها از سوی دیگر ، باعث شده است تا طی نیم قرن گذشته اهمیت بحث در مورد محیط زیست و مسایل زیست محیطی افزایش یابد. در نتیجه توجه به مسائل و مشکلات زیست محیطی و پی بردن به عواقب نامطلوب آن ، انسان ها به دنبال یافتن راه حل برای مسایل و مشکلات زیست محیطی برآمدند. یکی از راهکار های اجتناب از آسیب رساندن به محیط زیست و جلوگیری از تخریب آن ، تغییر در رفتار انسان ها به سمت و سوی ابعاد طبیعت گرایانه است. در این راستا ، آگاهی از مسائل و موضوعات زیست محیطی ، معمولاً به عنوان پیش نیازی برای دغدغه ی زیست محیطی و نهایتاً رفتار های حفاظت زیست محیطی محسوب می شود. دانش زیست محیطی به عنوان توانایی فرد در درک و ارزیابی اثر جامعه روی اکوسیستم تعریف شده است. (صالحی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲)

بحران های محیط زیستی ایران یکی از شدیدترین بحران های محیط زیستی در جهان شناخته شده است. بخش عمده ی معضلات محیط زیستی موجود ، ریشه در فقدان آگاهی لازم و ضعف فرهنگی در زمینه ی ارتباط انسان و طبیعت دارد و در واقع نوعی مشکل فرهنگی محسوب می شود. لذا نیازمند عزم ملی و بین المللی برای تقویت فرهنگ حفاظت از محیط زیست در سطح اقشار مختلف جامعه است. (میبودی ، ۱۳۹۲ ، ص ۲)

افزایش سطح آگاهی مردم ، با آموزش امکان پذیر است.

با اندک تأملی در بحران های مختلف محیطی که بشر پشت سر نهاده است ، در می یابیم که آموزش همواره کارآمدترین ابزار برای به زانو درآوردن مشکلات بوده است و شکی نیست که جهان فردا را آموزش امروز می سازد. بنابراین آموزش می تواند یکی از ابزار های مهم و راهگشا در مقابل چالش های پیش روی انسان باشد. (قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۳ و ۴)

مسائل محیط زیستی در سراسر جهان با تأخیر وارد فعالیت های مدارس شدند. محیط کلاس و مدرسه ، نظام اداره مدرسه و شیوه ی آموزشی معلم ، اثرات غیر قابل انکاری بر عملکرد های تحصیلی و فرایند های شناختی دانش آموزان دارد. (میبودی ، ۱۳۹۲ ، ص ۲)

آگاهی زیست محیطی و شناخت مسائل زیست محیطی ، متغیر تأثیر گذار بر رفتار های زیست محیطی بوده و تأکید می ورزند که برای اصلاح کنش انسانی ، آموزش زیست محیطی ضرورتی بوده و تنها در پرتو این نوع آموزش هاست که بسیاری از بحران های زیست محیطی حل شده و توسعه ی پایدار محقق می گردد. به زعم این دسته از محققان و صاحب نظران ، افزایش آگاهی عمومی زیست محیطی می تواند بر نگرش های زیست محیطی افراد تأثیر گذاشته و نهایتاً منجر به رفتار های مسئولانه نسبت به محیط زیست شود. (صالحی ، ۱۳۹۱ ، ص ۴)

مبانی نظری پژوهش

آموزش محیط زیست عبارت است از شناسایی ارزش ها و توضیح مفاهیم به منظور ایجاد مهارت ها و گرایش های مورد نیاز برای درک و شناخت وابستگی های میان انسان ، فرهنگ او و محیط زیست پیرامونش (میبودی ، ۱۳۹۲ ، ص ۲)

دهه ی توسعه ی پایدار عرصه ایست که هرکسی این فرصت را دارد تا از آموزش منفعت ببرد و ارزش ها ، رفتار ها و سبک های زندگی را که برای یک آینده ی پایدار لازم است یادبگیرد و سبب تحول اجتماعی مثبت شود. (عنایتی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲)

مدارس می تواند و باید نقش اساسی و مهمی را در آموزش محیط زیست به دانش آموزان و بالا بردن آگاهی های محیط زیستی آنان به عهده گیرند. از این میان شناسایی و تبیین وضعیت موجود آگاهی های محیط زیستی دانش آموزان مدارس سبز و سنتی به عنوان سازندگان آینده ی کشور ، گام نخست در تربیت و آموزش نیروز انسانی متخصص با رویکردی محیط زیستی است. (میبودی ، ۱۳۹۲ ، ص ۹)

نتایج نشان داده است که میزان شناخت دانش آموزان نسبت به مسایل زیست محیطی عام ، بالا و نسبت به مسایل و مشکلات زیست محیطی خاص ، پایین است. (صالحی ، ۱۳۹۲ ، ص ۱۰)

نقش آموزش در حفاظت از محیط زیست

اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، یکی از اصول مترقی در حوزه ی محیط زیست تلقی می گردد. بر اساس این اصل «در جمهوری اسلامی، حفاظت از محیط زیست که نسل امروز و نسل های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه ی عمومی تلقی می گردد. از این رو فعالیت های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.» (رضانی قوام آبادی، ۱۳۹۱، ص ۳)

با وجود این اصل، هنوز هم گاهی فعالیت هایی که باعث تخریب محیط زیست می شوند، در کشور مشاهده شده و این نشان از عدم احساس مسئولیت افراد در برابر این امر مهم می باشد.

ایجاد حس مسئولیت پذیری در میان مردم، نیازمند آموزش صحیح و به موقع می باشد. اگر آموزش حفاظت از محیط زیست از ابتدا صورت گیرد، تأثیر بهتری بر محیط زیست خواهد گذاشت. چرا که افراد از همان ابتدا خود را به عنوان یک مسئول در برابر حفاظت از محیط زیست می دانند و برای آن تلاش می کنند.

ایجاد آگاهی در میان توده های مردم باعث تغییر نگاه ایشان نسبت به محیط زیست و بهبود رابطه ی آنها با محیط زیست می گردد. بی شک آشنا ساختن افراد در سطوح مختلف اجتماعی با اصول حفاظت از محیط زیست و ایجاد رغبت و انگیزه های داوطلبانه برای حفاظت از آن می تواند مسئله ی تخریب و آلودگی محیط زیست را یک بار و برای همیشه حل کند. اگر افراد در درون خود وظیفه ای اخلاقی و وجدانی برای حفظ محیط زیست را احساس نمایند، مقدمات اولیه ی مشارکت آن ها در برنامه های زیست محیطی فراهم می شود. اگر افراد محیط زیست را به مثابه یکی از دارایی های شخصی خود تلقی کنند، پاسداری از آن را نه تنها لازم، بلکه جزئی جدایی ناپذیر از زندگی خود خواهند دانست. از این رو، نقش آموزش از حیث ایجاد باور زیست محیطی و بستر سازی فرهنگی در راستای تحقق اصل پیشگیری حائز اهمیت فراوانی است. (رضانی قوام آبادی، ۱۳۹۱، ص ۴)

از آنجا که گسترش آگاهی نیازمند آموزش می باشد، امروزه، به موازات افزایش فعالیت های انسانی و تأثیرات آن ها، نیاز به آموزش گسترده و همه جانبه افراد در ازای مسئولیتی که در برابر محیط زیست دارند نیز محسوب شده است. (صالحی، ۱۳۹۱،

اهمیت وزارت آموزش و پرورش در حفاظت از محیط زیست

در نوزدهمین اجلاس فوق العاده ی مجمع عمومی که در سال ۱۹۹۷ برگزار شد ، بار دیگر بر اهمیت آموزش در حفاظت از محیط زیست و اجرای دستور کار ۲۱ تأکید شد. قطعنامه ی مصوب آن مجلس مقرر داشت که : « آموزش یکی از عوامل آسایش است و نقش تعیین کننده ای در تحقق توسعه ی پایدار دارد. برای تحقق توسعه ی پایدار باید نظام آموزشی در تمامی سطوح ابتدایی و متوسطه از حیث مالی ، تقویت و کارآمد شوند. امکان دسترسی همگان به این سطوح داده شود تا بتوانند توانایی های خود را توسعه و شکوفا کنند. (رضائی قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲ و ۳)

تفاهم نامه ای در تاریخ ۹۲/۱۲/۱۸ به امضای معصومه ابتکار معاون رئیس جمهور و رئیس سازمان حفاظت از محیط زیست و علی اصغر فانی وزیر آموزش و پرورش رسید. در این تفاهم نامه آمده است : در راستای تحقق اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران مبنی بر حفاظت از محیط زیست به عنوان یک وظیفه ی عمومی و با استناد به مفاد ۶ آیین نامه ی اجرایی بند «الف» ماده ۱۸۹ قانون برنامه ی پنجم توسعه ی کشور بنابر ضرورت دانش افزایی و توسعه مشارکت جامعه ی دانش آموزی کشور در حفاظت از محیط زیست و به منظور تحقق اهداف فرهنگی و آموزشی سازمان حفاظت از محیط زیست (که در این تفاهم نامه سازمان نامیده می شود) و به لحاظ نقش و رسالت خطیر وزارت آموزش و پرورش (که در این تفاهم نامه وزارت نامیده می شود) در هدایت و استفاده بهینه از ظرفیت دانش آموزان کشور در جریان توسعه فرهنگی - اجتماعی کشور ، طرفین موارد مشروحه زیر را در زمینه ی محیط زیست و توسعه ی پایدار تفاهم کردند.

این تفاهم نامه شامل اهداف زیر است :

۱- دانش افزایی برای ترویج فرهنگ ، اخلاق و سواد محیط زیستی در بین جامعه ی دانش آموزی به عنوان یک اصل از اصول شهروندی و یکی از موضوعات مهارت های زندگی

۲- افزایش سطح مشارکت اجتماعی جامعه ی دانش آموزی کشور در انجام طرح ها و برنامه های محیط زیستی

بنابر این تفاهم نامه ، نقش و رسالت خطیر وزارت آموزش و پرورش در حفاظت از محیط زیست روشن می گردد.

کودکانی که از ابتدا محیط زیست را بشناسند و آن را یکی از سرمایه های کشورشان و سرمایه ی کشور را از آن خود بدانند ، قطعاً نسلی مسئول در برابر حفاظت از محیط زیست ، نه تنها در کشور خود ، بلکه در جهان ، خواهند بود.

کارگاه آموزشی « روش هایی برای آموزش حفاظت از محیط زیست » در دومین جلسه ی گروه ترویج خانه کتابدار برگزار شد. در این نشست ، زواران (۱۳۹۰) توضیح داد که گونه های مختلف جانوران و گیاهان به همراه انسان ها همه با هم در روی یک کره زندگی می کنند که محیط زیست ما را تشکیل می دهد. ما چیزی را حفظ می کنیم که دوستش داشته باشیم. ما چیزی را دوست داریم که بشناسیم و بالاخره ما چیزی را می شناسیم که به ما آموزش داده شده باشد. آموزش محیط زیست ، افزون بر گسترش دانش بشری درباره ی محیط پیرامونش ، باید سبب تغییر الگوی رفتاری شود.

ضرورت آموزش کودکان برای حفاظت از محیط زیست

فروید اعتقاد داشت اساس شخصیت انسان در اولین سال های زندگی پی ریزی می شود و اگرچه رویداد های بعدی زندگی تا اندازه ای رفتار فرد را تحت تأثیر قرار می دهد ، نمی توان تأثیرات گذشته را به طور کامل از بین برد. حتی آدلر که با نظریه های فروید به طور کامل موافق نبود نیز بر این عقیده است که آنچه در اولین سال های زندگی پی ریزی می شود تا پایان عمر ادامه می یابد. گرچه این نظریه ها اغراق آمیزند ، نمی توان وجود مدارک معتبر در این زمینه را انکار کرد. (کدیور ، ۱۳۹۰ ، ص ۲۱)

بنابر این ، آنچه در سال های اولیه ی زندگی به کودکان آموزش داده می شود ، دارای اهمیتی فوق العاده است. چرا که شخصیت کودکان در این سال ها شکل می گیرد و آنچه که به آنان آموزش داده می شود ، شخصیت آنان را می سازد. همچنین ، یادگیری در سال های اولیه ی زندگی ، بهتر و سریع تر رخ می دهد.

بنابر این اگر آموزش حفاظت از محیط زیست را از سال های اولیه ی زندگی یک انسان آغاز کنیم ، فردی مسئول و شایسته را در این زمینه تربیت کرده ایم و اگر این عمل در سطح گسترده صورت گیرد ، در آینده نسلی را خواهیم داشت که حفاظت از محیط زیست را جزء لاینفک زندگی خود قرار می دهد.

افزون بر این ، کودکان نقش برجسته ای در خانواده ها ایفا می کنند. با آموزش صحیح آن ها ، می توان خانواده ای را آموزش داد.

با توجه به اینکه با دوامترین تجربیات انسان در خانواده شکل می گیرد و آموزش و پرورش انسان از آغاز تولد و حتی پیش از آن شروع می شود، شناخت درست تجربیات پیش از مدرسه و شرایط خانواده ای که نوجوان در آن زندگی می کند در شناخت مشکلات او حایز اهمیت بسیار است. (کدیور، ۱۳۹۰، ص ۷۸)

اگرچه خانواده تأثیر زیادی بر رفتار کودکان دارد، اما آنچه که به صورت عمومی و برای ساختن نسلی شایسته و رسیدن به توسعه ی پایدار صورت می گیرد، در آموزش و پرورش اتفاق می افتد.

کودکان دانش آموز از سن ۶ تا ۱۲ سال، در مقطع ابتدایی آموزش و پرورش مشغول به تحصیل هستند. یعنی سال هایی از زندگی که می توان در آن شخصیت کودکان را به نحو احسن شکل و یا تغییر داد.

از بین گروه های مختلف اجتماعی، دانش آموزان در حفظ محیط زیست نقش اساسی ایفا می کنند. در واقع، دانش آموزان در ارتباط با محیط زیست، به چند دلیل از جایگاه ویژه ای برخوردارند: اولاً، رفتار فعلی آنان بر روی محیط زیستی که در حال حاضر در آن زندگی می کنند تأثیر می گذارد. ثانیاً، به عنوان نسل آتی که نقش قشر تحصیل کرده در جامعه را ایفا خواهند نمود، مشاغل حساسی را اشغال خواهند نمود که از نظر حفاظت از محیط زیست حائز اهمیت است. (صالحی، ۱۳۹۱، ص ۲)

پایه های مهارت های فکری باید در سال های اولیه ی زندگی تحلیلی پی ریزی شود. انسان های متفکر و با سعه ی صدر در سال هایی که هویت آن ها شکل می گیرد پرورش می یابند نه زمانی که باور های آن ها شکل گرفته است. از ابتدا باید به کودکان آموخت که فکر کنند و به اندیشه ی دیگران احترام بگذارند. از آغاز آموزش رسمی باید استفاده از ابزار های یادگیری و استدلال و شرکت در موقعیت های اکتشافی را آموخت تا به تدریج حفظ کردن، ارائه آموخته ها و فراموش کردن منسوخ شود. (کدیور، ۱۳۹۰، ص ۱۵)

آموزش صحیح توأم با روش های مناسب

آنچه که اهمیتش بیشتر از آموزش است، روش های آموزشی است.

نقش آموزگار در این امر

متناسب کردن آموزش با تحول روانشناختی کودک یک ضرورت است. برای موفقیت در این راه باید برنامه ها و روش ها را از نو سازماندهی کرد. اما همانطور که پیاژه یادآور شده است، زیباترین اصطلاحات و بازسازی ها به جایی نیم انجامد اگر معلمانی به تعداد کافی و با سطح آمادگی متناسب در اختیار نباشد. (دادستان و منصور ، ۱۳۶۹ ، ص ۲)

بنابراین در قدم اول ، برای آموزش حفاظت از محیط زیست ، نیازمند معلمانی کار آزموده ، تحصیل کرده و دوستدار محیط زیست هستیم.

آنچه برای معلم در نظام پیاژه اهمیت دارد ، نزدیک شدن به دنیای کودک و شناخت ویژگی های اوست. نه نزدیک کردن به معیار ها و چهارچوب های قراردادی دنیای بزرگسالان. به این ترتیب ، تزریق اندیشه ، اخلاق و دانش بزرگسالان در برنامه ها و مواد آموزشی که برای کودکان تولید و عرضه می شود بیهوده و حتی زیانبار است و تا زمانی که مفاهیم به تجربه ی کودک در نیاید برای او معنی و مفهومی نخواهد داشت. (کدیور ، ۱۳۹۰ ، ص ۳۳)

آموزش مربیان و معلمان ، گام نخست برای رسیدن به توسعه ی پایدار در حفاظت از محیط زیست است. معلمی که بداند کجا و چگونه حفاظت از محیط زیست را به کودکان آموزش دهد ، مسلماً دانش آموزانی متفکر و علاقه مند به محیط زیست را تربیت خواهد کرد.

روش آموزشی مناسب

صرفاً آموزش مطالبی تئوری در این زمینه و اجبار دانش آموزان برای حفظ کردن این مطالب ، نمی تواند راه مناسبی برای این مسئله باشد. معلمانی که توانایی اندیشیدن و خلق روش های نوین متناسب با رده ی سنی دانش آموزان را داشته باشد ، در حرفه ی خود نمونه و شاخص هستند.

کودک از دیدگاه پیاژه ، جهان را از نمای منحصر به فردی می نگرد که با نگرش بزرگسالان نسبت به پدیده ها کاملاً متفاوت است. معلم باید این تفاوت ها را بشناسد و به کودک اجازه دهد که خود ، دنیای خود را کشف کند. معلم در نظام آموزش و

پرورش مبتنی بر دیدگاه پیاژه اعتقاد دارد که دانش آموزان ، توانایی های خود را از راه های «بدیع» و «شخصی» ارائه می کنند. بنابراین معلم از طرح سوالات معین با روشهای یکسان و برای همه ی دانش آموزان خودداری می کند. (کدیور ، ۱۳۹۰ ، ص ۳۳)

این معلم است که باید توانایی ها و استعداد های دانش آموزان را بشناسد و بر اساس آن ها آموزش را آغاز کند. علاوه بر یک آموزش عمومی که بر اساس ویژگی های هر رده ی سنی در دانش آموزان صورت می گیرد ، مسلماً هر دانش آموزی ، شیوه ی خاص خود را برای آموزش می طلبد که یافتن این شیوه ها بر عهده ی معلم است.

قطعا روش های آموزش عملی پاسخ بهتری در یادگیری کودکان خواهند داد.

آنچه مسلم است ، آموزش و پرورش یکی از مناسب ترین راه ها برای رسیدن به توسعه در ابعاد مختلف است. گنجاندن مفاهیم پایه ای و عمیق محیط زیست در مواد درسی مقاطع تحصیلی باعث می شود که دانش آموزان از ابتدا و در زمان تکوین و شکل گیری شخصیت اجتماعی شان به عنوان شهروندان آینده ، حفاظت از محیط زیست را به عنوان یک مسئولیت انسانی و اخلاقی در وجود خود نهادینه کنند. (رضانی قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۱۰)

آموزش به دو روش صورت می گیرد. یکی مستقیم و دیگری غیر مستقیم. روش مستقیم همان مطالبی است که در کتاب های درسی گنجانده شده است. که خود نقش مهمی در یادگیری دارد. بنابراین باید مطالب کتاب درسی در این زمینه غنی باشند. روش غیر مستقیم آن روشی است که معلم باید با توجه به شخصیت هر دانش آموز خلق کند. روش غیر مستقیم تأثیر بهتری بر یادگیری کودکان خواهد داشت.

بدون تردید باید یادگیری مهارت های فکری ، جانشین حفظ جزئیات شود. (شریعتمداری ، ۱۳۴۲ و ۱۳۷۱ ، مالکایی و همکاران ، ۱۹۹۰ به نقل از کدیور ۱۳۹۰ ، ص ۱۶)

اهمیت آموزش دانش آموزان برای حفاظت از محیط زیست از چند دیدگاه

ریوندی (۱۳۹۲) ، مدیر عامل بانک ملت، در مراسم افتتاح طرح آموزش حفاظت از محیط زیست به دانش آموزان ، با اظهار خرسندی از فراهم شدن شرایطی برای آموزش حفظ محیط زیست ، افزود : « طبیعت ، مادر ما و جزئی از زندگی ماست و دست یابی به پیشرفت ، بدون طبیعت و محیط زیست ، امکان پذیر نیست.»

ویرتانی (۱۳۹۲) ، مدیر منطقه ای سازمان یونسکو هم در این مراسم افتتاحیه ، داشتن جوامع سبز را بدون ارائه ی آموزش های صحیح امکان پذیر ندانست. وی با اشاره به استقبال کشور های مختلف از آموزش های توسعه ی پایدار محیط زیست ، تصریح کرد : « باید به حفاظت پایدار محیط زیست توجه جدی نشان دهیم تا بدین ترتیب ، آینده ای ایمن برای نسل آینده فراهم شود.»

سعید آبادی (۱۳۹۲) ، رییس کمیسیون ملی یونسکو در ایران نیز این نکته را بیان کرد که دانش آموزان در یک فرآیند علمی ، نحوه ی حفاظت از محیط زیست را فرا می گیرند. به گفته ی وی ، ما نیازمند توسعه و پیشرفت هستیم اما این توسعه نباید به قیمت تخریب و ایجاد انجراف در طبیعت باشد. وقتی آموزش فراموش شود ، محیط زیست نابود خواهد شد.

سالار قاسمی (۱۳۹۳) ، در مراسم امضای تفاهم نامه ی مشترک اداره ی کل حفاظت از محیط زیست و آموزش و پرورش استان قزوین اظهار کرد، زمان تحصیل دانش آموزان زمان مطلوبی برای آموزش آن هاست و در این زمان می توان به اهداف متعالی تعلیم و تربیت دست یافت. وی افزود : یکی از اهداف آموزش و پرورش ، آموزش مسائل زیست محیطی به دانش آموزان است. به طوری که دانش آموز در خصوص وظایف خود در قبال محیط زیست و اقدامات مؤثر در این رابطه آگاهی داشته باشد.

صدرالدین علیپور (۱۳۹۳) ، مدیر کل حفاظت محیط زیست استان قزوین نیز از انعقاد تفاهم نامه میان ادارات کل حفاظت محیط زیست و آموزش و پرورش ابراز رضایت کرد و گفت : دوران کودکی و نوجوانی یکی از دوره های مهم در زندگی برای آموزش و فرهنگ سازی است. باید بستر های لازم را برای فرهنگ سازی و ایجاد جایگاه مناسب و مطلوب در خصوص محیط زیست ایجاد کنیم.

هدف اصلی آموزش و پرورش و چگونگی دست یابی به این هدف

هدف اصلی آموزش و پرورش، تربیت افراد نوآوری است که می توانند فکر کنند، نه افرادی که به تکرار آنچه گفته شده است، اکتفا می کنند. هدف دیگر، پرورش تفکر انتقادی است، یعنی افرادی که اهل تحقیق و بررسی هستند، نه افرادی که آنچه به آن ها گفته می شود را قبول می کنند. (فیشر، ۱۹۹۰، ص ۲۹)

به نظر پیازه، انسان شخصاً و با هدف سازگاری به شناخت محیط دست می یابد و آن را بازسازی می کند. با توجه به این دیدگاه و ارائه ی تصویر کودک فعال، به سادگی می توان نتیجه گرفت که تعلیم و تربیت مبتنی بر نظام پیازه، باید کار خود را با فعالیت های خودجوش دانش آموزان آغاز کند و هرگونه آموزش یکسویه و منفعل را مردود شمارد. به عبارت دیگر: «از لحاظ نظام پیازه، کودک وقتی فعال نباشد یعنی در وضعی فعل پذیر قرار داشته باشد، به صرف شنیدن سخن دیگران، چیزی یاد نمی گیرد..... پس لازم است که مدرسه به او فرصت دهد تا مطابق کنش وری تحول خویش بیاموزد. فراهم کردن فرصتی که کودک به صورت فعال یادبگیرد، امر ساده ای نیست، چه درس دادن، حتی اگر بازده آن ضعیف هم باشد، امر ساده تری است. « (منصور و دادستان، ۱۳۶۹، ص ۴)

اگر به تحقیق اسکان و هولزر (۱۹۹۰) به دقت نگاه کنیم، میبینیم که محقق دریافت که دانش انتزاعی هیچ تأثیری روی رفتار زیست محیطی افراد نداشته، در حالی که دانش عینی تأثیر گذار بوده است. (صالحی، ۱۳۹۱، ص ۱۱)

بنابراین، دست یابی به هدف آموزش و پرورش که تربیت افراد نوآور و متفکر است، با فعالیت عملی دانش آموزان امکان پذیر است. دانش آموزی که عملاً به این نتیجه رسیده باشد که حفاظت از محیط زیست به نفع خود و دیگران است و دانش آموزی که با فعالیت های عملی، محیط زیست و آثار سوء ناشی از تخریب آن را به عینه دیده باشد، خود را مسئول حفاظت از محیط زیست می داند و در این راستا تلاش می کند.

دانش آموز نظام پیازه همواره در حال کسب دانش است، دانشی که بر تعامل او با دنیای خارج استوار است. در کلاس های مبتنی بر نظام پیازه، معلم در بستری آرام به دانش آموزان کمک می کند تا درکی عمیق از جهان پیدا کنند و لذت ببرند. از این رو نیازی به فعال کردن دانش آموزان با تقویت های بیرونی نیست. دانش آموزان به طور طبیعی و از درون برای یادگیری

برانگیخته اند. معلم در این نظام ، از فرایند عقل شناختی دانش آموزان اطلاع کافی دارد و از آن ها به موقع بهره می گیرد. او به فرایند طبیعی تحول شناختی کودک اعتماد می کند و آن ها را برای یادگیری قبل از موعد ، تحت فشار قرار نمی دهد. (کدیور ، ۱۳۹۰ ، ص ۳۷)

اهمیت حفاظت از محیط زیست ایران

ایران کشوری است که محل تضارب اقلیم های گوناگون از دریا تا کویر و از کوهستان تا جنگل است و این موضوع لزوم تنوع و گستردگی آموزش محیط زیست را بیان می دارد. (رضانی قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۱۱)

ساخت بستر فرهنگی مناسب جهت حفاظت از محیط زیست در دوران کودکی شکل می گیرد و از این طریق باور زیست محیطی به تدریج در افراد ایجاد می گردد. ایجاد باور زیست محیطی در آموزش و پرورش ، مشارکت دانش آموزان و دانشجویان و جوانان آینده که بیشترین تعداد جمعیت ایران را به خود اختصاص می دهند ، تسهیل می کند. (رضانی قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۱۳)

قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست به لزوم اجرای برنامه های آموزشی به منظور ارتقای فرهنگ عمومی حفظ و بهسازی محیط زیست تأکید دارد. بدین منظور سازمان حفاظت از محیط زیست ملزم به تنظیم اجرای برنامه های آموزشی جهت تنویر افکار عمومی ، همکاری با مراجع مربوطه در گنجاندن برنامه های درسی زیست محیطی در تمامی دوره ها و تهیه و اجرای برنامه های آموزشی کارکنان سازمان ها و مؤسسات دولتی و خصوصی شده است. (رضانی قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۱۰)

آموزش محیط زیست و توسعه ی پایدار

برای تحقق پایداری در توسعه و حفاظت از محیط زیست ، ما به اخلاق زیست محیطی نیازمندیم. اخلاقی که ارتباطات پیچیده و در حال تغییر بین انسان و طبیعت را شناسایی کرده و با حساسیت به آن پاسخ دهد. (محمودی ، ۱۳۸۴ ، ص ۲)

به منظور پدیدار شدن چنین اخلاقی ، بازنگری در روش ها و نظام های آموزشی ضروری است. دولت ها و سیاستگذاران می توانند متولی ایجاد تغییرات و روش های جدید در توسعه باشند و این امر ممکن است سبب بهبود اوضاع جهان شود. اما این روش ها فقط راه حلی کوتاه مدت هستند مگر اینکه آموزش جدیدی به جوانان در جهان داده شود و این امر به ایجاد

ارتباطی بین دانش آموزان و معلمان ، مدارس و اجتماع و نظام آموزشی کل جامعه نیاز خواهد داشت. توجه به ضرورت آموزش برای توسعه ی پایدار موضوعی است که در همه ی اجلاس و بیانیه ها مورد تأکید قرار گرفته است. (محمودی ، ۱۳۸۴ ، ص ۲ و ۳)

اقدامات مؤثر به منظور آموزش حفاظت از محیط زیست

- ۱- گنجاندن مسائل زیست محیطی در کتاب های درسی تمامی مقاطع تحصیلی به ویژه دبستان
- ۲- ارتقای سلامت و گسترش فرهنگ زیست محیطی در برنامه ی آموزشی قبل از دبستان (راحمی ، ۱۳۸۶ ، ص ۱۱)
- ۳- برنامه های آموزشی مدارس و فرهنگ سازی اجتماعی (راحمی ، ۱۳۸۶ ، ص ۱۲)
- ۴- استفاده از رسانه ها مانند تلویزیون و مطبوعات در آگاهی دادن به افراد (مخصوصاً کودکان)
- ۵- اختصاص یک روز در سال برای تمیز کردن طبیعت اطراف شهر ها توسط همه ی مردم و اتخاذ روش های تشویقی (راحمی ، ۱۳۸۶ ، ص ۱۴)
- ۶- راهپیمایی گروه های مختلف اجتماعی به ویژه کودکان دبستانی در روزهایی خاص و حمل پلاکارد هایی برای درخواست محیط پاک (راحمی ، ۱۳۸۶ ، ص ۱۴)
- ۷- آموزش و تشویق کودکان برای جداسازی مواد قابل بازیافت از زباله ها
- ۸- استفاده از نقش فعال دانش آموزان در تدریس
- ۹- اردوهای طبیعت گردی برای مشاهده ی پارک های ملی و محیط زیست ایران
- ۱۰- ترغیب دانش آموزان برای همکاری در پاکسازی محیط زیست مانند کوهستان و سواحل دریا و ...
- ۱۱- استفاده از هنر در آموزش حفاظت از محیط زیست (نقاشی ، کاریکاتور ، خطاطی و ...) و برگزاری مسابقات در این زمینه

برای افزایش محتوای کتب باید دامنه ای مطلوب از دانش ، مفاهیم ، شناخت ، مهارت ، تجربه ، نگرش و علاقه مندی های دانش آموزان را در نظر گرفت. همچنین ، آموزش نظری و عملی باهم باید توأم باشد. اگرچه تلاش هایی برای وارد کردن موضوع های زیست محیطی در برنامه های رسمی کشور (کتب درسی) انجام شده ، اما به نظر می رسد به علت عدم انسجام و کاربرد و همچنین تأکید نظام آموزشی بر حافظه پروری به جای درک و فهم دانش ، این آموزش ها تأثیر چندانی در افزایش دانش نداشته و به وقوع رفتار زیست محیطی منجر نشده اند. (صالحی ، ۱۳۹۱ ، ص ۱۱)

یکی از موارد مهم در راستای آموزش محیط زیست ، داشتن برنامه های جامع و منسجم است. در نظام آموزشی ایران توجه چندانی به این مهم نمی شود. به طوری که در سطح مدارس و دبیرستان ها در کتب درسی به ندرت می توان مطالبی در زمینه ی حفظ محیط زیست یافت. (قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲۱)

تدوین برنامه های آموزشی یکپارچه و تلفیق آموزش های نظری با فعالیت های تجربی موجب افزایش مشارکت دانش آموزان می شود. مطالعات تطبیقی و تجربه ی سایر کشور ها در این زمینه مفید و اهمیت زیادی دارد. در تحقیقی که در کشور چین در خصوص کیفیت موسسه های آموزشی محیط زیست صورت گرفته است ، نشان می دهد که علی رغم وجود آموزش های مناسب به دانش آموزان در این زمینه ، انگیزه و روحیه ی کافی برای مشارکت ایشان در برنامه های آموزشی و فعالیت های مرتبط با آن دیده نمی شود. راهکار مورد نظر جهت رفع این مشکلات به طور بسته به بهبود و بازبینی کیفیت آموزش محیط زیست ، روز آمد کردن روش های آموزش پرسنل و محتویات و ساختار دروس است. (قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲۱)

در جهت نهادینه کردن تفکر حفاظت از محیط زیست باید به تمامی رده های مختلف آموزشی از دبستان تا دانشگاه ، آموزش عموم مردم و آموزش متخصصان و مدیران توجه وافر داشت. بخشی که در زمینه ی آموزش محیط زیست نیازمند توجه فوری دولت است ، دوره های تربیت معلم می باشد. آموزش محیط زیست باید به بخش لاینفک برنامه های تربیت معلم تبدیل شود تا کادری تعلیم دیده از معلمان با توانایی آفرینش گرایش ها و رفتار های صحیح نسبت به محیط زیست به وجود آید. (قوام آبادی ، ۱۳۹۱ ، ص ۲۲)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

تفاهم نامه بین رئیس سازمان حفاظت از محیط زیست و وزیر آموزش و پرورش ، ۱۳۹۲

راحی ، شمسی ، (۱۳۸۶) ؛ « آموزش رکن اساسی ارتقای فرهنگ محیط زیست » ، فصلنامه ی آموزش مهندسی ایران ، دوره ۶ ، شماره ۲۴ ، صفحه ۱ - ۲۵

رضانی قوام آبادی ، محمد حسین ، (۱۳۹۱) ؛ « بررسی راهبردی آموزش حفاظت از محیط زیست در ایران » ، فصلنامه ی راهبرد سال بیست و یکم ، شماره ی ۶۵ ، صص ۲۵۷-۲۳۳

صالحی و قائمی اصل ، صادق و زهرا ، (۱۳۹۱) ؛ « بررسی رابطه ی آموزش زیست محیطی و رفتار های حفاظت از محیط زیست » ، نشریه آموزش محیط زیست و توسعه پایدار دانشگاه پیام نور ، دوره ۱ ، شماره ۳ ، صفحه ۶۷-۷۹

عنایتی ، اشرف السادات ، (۱۳۹۱) ؛ « آموزش برای توسعه ی پایدار، مدرسه ی پایدار » ، فصلنامه ی آموزش محیط زیست و توسعه ی پایدار ، دوره ۱ ، شماره ۱ ، ص ۵۹ - ۷۴

کدیور ، پروین ، (۱۳۹۰) ؛ روانشناسی تربیتی ، تهران ، چاپ چهاردهم ، انتشارات سمت

محمودی ، حسین ، (۱۳۸۴) ؛ « ترویج و آموزش محیط زیست رهیافتی در حفاظت اصولی از محیط زیست » ، نشریه ی علوم محیطی ، دوره ۲ ، شماره ۸ ، صفحه ۵۷ - ۶۴

منصور ، محمود و پریخ دادستان ، (۱۳۶۹) ؛ تربیت به کجا ره میسپرد ، تهران ، چاپ دوم ، انتشارات دانشگاه تهران

میبودی ، حسین ، (۱۳۹۲) ؛ « آیا نوع مدرسه در آگاهی های محیط زیستی دانش آموزان ابتدایی تفاوت ایجاد می کند؟ » ، فصلنامه ی آموزش محیط زیست و توسعه ی پایدار ، دوره ۱ ، شماره ۴ ، صفحه ۱۱ - ۱۹

۱۳۹۲ ، www.cbct.html2ir/vdcipuarvtlarq ، سایت خبری افکار نیوز

۱۳۹۳ ، www.1393063000674com/nowstext.php?nn= ، سایت خبری فارس نیوز

۱۳۹۰ ، www.2981org/khabar/node/ ، گروه خبری کتابک

مراجع لاتین

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

۲۹۸۰-۷۷۸۶ISSN

teaching children to think, oxford and Cambridge: Basil Blackwell)۱۹۹۰Fisher R. (

مارال مهدلو ۱ ، محمود میدانی ۲

۱ دانشجوی کارشناسی پیوسته رشته ی علوم تربیتی دانشگاه فرهنگیان پردیس امیرکبیر البرز

۲ دانشجوی دکتری رشته ی مدیریت آموزشی عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان پردیس امیرکبیر البرز